A magyarhertelendi női fazekasság és a „bugyogós korsó” története

Magyarhertelend fazekasságának a különlegessége abból fakadt, hogy itt az edényeket a magyarországi fazekashagyományokban egyedülálló módon a helyi magyar lakosság asszonyai és lányai készítették. A mesterséget a háztartási és mezőgazdasági munkák mellett gyakorolták. Tudásukat édesanyjuktól és idősebb nőrokonaiktól sajátították el. A fazekasság itt nem egy választott szakma, hanem a helyi női szerepek fontos része volt. Ennek a hagyománynak a komolyságára mutat rá, hogy a faluba férjhez menő lányoknak kötelezően meg kellett tanulniuk a korsókészítést, azonban a más településre házasodó magyarhertelendi lányok nem folytathatták ezt a mesterséget. A fazekasság így szorosan a település közösségéhez kötődött. Dankó Imre az 1960-as években gyűjtött visszaemlékezésekből, korábbi leírásokból és fennmaradt tárgyakból rekonstruálta ezt a hagyományt, amely hozzávetőleg az 1870–1880-as években szűnt meg.

A fazekasságot a település elszigeteltsége és a falusiak szűkös megélhetési lehetőségei mellett a környezet természeti adottságai hívták életre. Az edénykészítés a családi munkamegosztásra épült. A férfiak bányászták és szállították az agyagot, valamint ők termelték ki az égetéshez szükséges fát. A nyersanyagot a közeli Bodola (mai Bodolyabér) környékéről hozták, mivel a helyben bányászott agyag gyengébb minőségűnek bizonyult. A nők a munkájukat az agyag feldolgozásával kezdték. A száraz agyagot összetörték, vízzel feláztatták, és az udvarokban ásott gödrökben ülepítették. A durva részek eltávolítása után szikkasztották és megygyúrták. Az így kapott alapanyagból készítették el a korsókat, amelyeket a megfelelő szárítás után kiégettek. Fazekastermékeiket vásárokon értékesítették, amiben mindkét nem részt vett.

A település legjellemzőbb terméke az ivóvíz szállítására és tárolására használt, gömbölyded testű hagyományos aratókorsó vagy más néven vászonkorsó volt, amit a korban széles körben használtak. Különlegessége abban rejlett, hogy porózus anyaga miatt a benne tárolt víz az agyagtesten átszivárogva az edény felületén lassan párolgott, ami így a forró nyári munkák közben is hidegen tartotta a benne lévő folyadékot. Ezeket általában a fül üregesen hagyásával és a fülön egy kis levegőzőnyílás segítségével úgy alakították ki, hogy a víz betöltésekor és kiöntésekor a levegő könnyedén távozni tudjon. Ennek a korsótípusnak a helyi változata

volt a „bugyogós korsó”, amelyet az asszonyok a technikai egyszerűség miatt tömör füllel, levegőzőnyílás nélkül készítettek el. Nevét onnan kapta, hogy a töltésekor és a kiöntésekor a levegő és a víz ugyanazon a nyíláson távozott, amiből egy jellegzetes „bugyogó” hang keletkezett.

A korsókat felrakásos építéssel és korongolással is készítették. Hordozható kézikorongot és lábbal hajtott korongot egyaránt használtak. A készítő gyakorlati tudásától és tehetségétől függően eltérő minőségű tárgyak születtek. A megszárított korsókat földbe ásott gödörkemencében vagy vályogból épített, tapasztott kemencében 800 és 1000 °C között égették ki. Mázat és festett díszítést nem alkalmaztak, de felületüket karcolt vonalakkal, benyomott pontokkal, fogazott eszközzel kialakított sávokkal, esetenként növényi lenyomatokkal díszítették.

Termékeiket Pécsett és a környező vidékek piacain, vásárain, valamint faluról falura járva értékesítették, és a korabeli leírások szerint nagy kereslet volt rájuk. A hagyomány visszaszorulásában a jobb minőségű fazekasáruk versenye, a közlekedés fejlődése és a gyári edények elterjedése játszott szerepet. A magyarhertelendi női fazekasság így a családon belül öröklődő kerámiatechnikai tudás és a paraszti megélhetést kiegészítő női munka sajátos emléke.*

Magyarhertelend község és a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kara kerámia specializációjának együttműködésével 2024-ben kezdődött meg az együttműködés, amelynek a célja az egyedülálló magyarhertelendi női fazekasság emlékének a méltó ápolása és a hagyományos kerámiatechnikák kortárs szemléletű újraértelmezése. Ennek az első lépéseként Budán Miklós Zoltán oktató vezetésével, valamint Szabadi Enikő, Akácsos Eszter és Pengő János Gergő hallgatók közreműködésével épült meg a magyarhertelendi „Kastély” udvarán álló hagyományos, fatüzelésű kerámiaégető kemence. Ezt követően a „Kastély” területén, 2024 nyarán került megrendezésre az első keramikus szakmai gyakorlat. A magyarhertelendi „bugyogós korsó” itt látható, nagy méretű változata egyszerre állít emléket a község feledésbe merült fazekasmúltjának és a korsók viszontagságos körülmények közt élő készítőinek, és jól példázza annak a lehetőségét, hogy a hagyományaink a jelenünkben is tovább élhetnek velünk. A korsószobrot Baran Péter keramikus hallgató tervezte és építette 2024-ben.

Budán Miklós Zoltán

**Forrás: Dankó Imre (1968): A magyarhertelendi női fazekasság. Dunántúli Dolgozatok 5. Pécs.*